

КОМИТЕТТЕРДЕ

Э Р З Н

Арагалашкыга болгаш алыглыгы удуз кемчелерин боттандырган талаа-биле аймактын Эрзинин чуртталга-коммунал ажыл-агымнын бугуруте өргө-лөдө калчар чоруп турар улусчу контролёрлар хынал көргөш, ол аймак мн-да эркеней, көсүк түнел чок чоруп турары демдег-дөө.

Комитетте ам-даа бар бооп турар арагачыларга, арагалашкы хайы-биле аймак узерлерге хамаарыш-тыр хоойлуну болгаш хей-инитинин санал-ооналыгын күжү, буруу шалымшкы-нын администрация ажыл-а-йы, бак чайнын чиптей турарынын чыдаагынын шынчылыгы турар. Эрткен чылым өргөлдүгү аймактын-жарында чеди кичи эки-риктен сергелер черге го-налар. Чолаачы Э. О. Кыр-гыс эрип алгаш, авто-мобиль башкарып чоруп тур-да, КАИ аймакчыларын тук-кан. Чунур-башкы аймак-чыны М. В. Конгар дээр-и экиртү суксууну боду бе-леткеп кылып турганы дөш

САРЫГ-СЕП

Көдө ажыл-агый бүдү-рүлгө саймаларынын дээр-иже спецалистерин ролюн болгаш хууда кир-жилгенин дугайында ай-тырыгы Каа-Хем районун улусчу контроль комитети «Бурунгар» совхозка өре-нип көргөн. Аймак-агый эр-кен чылым продукция бүдү-рерин азын көлүдөткөн, та-раа, ногаа, картофелди ку-рулгө саларынын планна-рын амыр күтүскенде да-болза, мал аймакчынын чам-дык планын күтүскен-меин. Дүс, сүт бүдүрерин-ни планнарын күтүскө-нү 80-90 хуу күтүскен.

Совхозта спецалистер до-дуз-биле четчелеткен, олар-нын нити саны 25 ки-жи бооп турар, мычалаа-да олар-нын чайгызында хууда чогадыкчы план-чы чок болган. Спецалистерин хей кезин бот-идеик чок, амыр перспективтиг ула-нышкыга, тодаргай согу-га чыгыртпай, хуу бүдү-рүп агар амыр-нын айы-биле, күтүскө амыр-ны күтүскенчелери бооп чору-дуп турар. Коа спецалис-тер

Т Э Э Л И

Сүт бүдүрерин көндү-дө-ринин, оң шынар-ын беде-ринин кемчелери калчар боттанып турарын хымыра-биле «Төөн» совхозтун улус-чу контролёрлары «Комсо-молчу проектор» шыны-нык киржилгени биле Эр-Хавак сүт-бараан ферма-ны-та рейд чоруткан. Ферма-нын көргүзүлгө эркен чыл-дык ол-ла удегиз көргүзү-лери-биле деңгем көргө, сүт бүдүрерин, оң үскүрү, сор-туу бедеп турар, мычалаа-да чедикшин шоолуг эвес. Ферма-нын көргүзүлгө улам бедептеринге шалты-да болуп турар чыдаагынар-ны рейд кезигинери тола-радып, олар-нын дугайы-на район комитетинге илеткөн. Фермада саан кодынын чартык калдык-да мех-анизация чок калмада туудуп турар, калжалар ол-шкы. Тарып боозалыгы эркен чылым кошкан организа-циянын түнелде саар инектер саны чыл эрегинде

алзон кымырлыг. Саагыч бүдүрүп саткан статуи шынар-ын хуу бүдүр-кө-лөй турар, контролёр саа-далар азын чорутууну ту-турар. Сүт лаборатория-нын дерик-херексели четче-даа болза, ону ажылгаары ко-нар. Саткан сүтүн шынар-ын дөш немелде теледир санат-тымай турар. Бо бүгү чет-пестерин талаа-биле сов-хозтун, ферма-нын удурт-чулары-биле чугаа район ко-митетинин хуралыга бол-ган.

Инектары тарып бооза-дырына болдурган хамы-дышкын, сүтүн шынар-ын бедептерин кемчелерин до-лу боттандырган турар дөш ферма-нын зоотехниги Л. С. Монгушту комитет до-гудуу, ферма эргекчи-ни А. Ч. Хертеки сагылдырган. Чугаа-аалам айтырыг тала-ын чогуур кемчелерин ай-рым совхоз директору С. С. Хертек комитетке аазаан.

Республиканын авто-тран-спорт бүдүрүлгөсүне хей чүк чүдүрер, бедеп бүдү-рүкчүлүгү КамАЗ марка-лы-а автомашиналар чыда-ны чөкүдөс, олар-нын нити автопарка деңгизүү улам улапкан турар. Ыччалар-дык хей автобүдүрүлгө-лө болгаш автобазаларда ол күчүдүгү техниканын ажаа-ла-дайларын, ажылга-ды-негелдерге дүшпөс бооп турар. КамАЗ марка-лы-а машиналарын автобүдүрүл-гө-лө хыналдаларын тн-негелдерин алган көргө, олар-нын амырлыгын кур-галарына чедир ажылга-тымайлы, чүк сөөртүлгө-н-ге бүдүрүлгө чамас, дык хей кезинде олар-нын тех-никтиг ажаалдаа, септел-гиз чогуур базанын чеди-п-пешпаан багай бооп турар.

«Кызыл агроупдүрүлгө-н» № 3 бүдүрүлгө чүк сөөртүлгөсүн планын эр-кен уулын 128,7 хуу, оң иштине иштелештикчи-нин

Тыва АССР-ниң Улусчу контроль комитетинде
НОГАА БУДУРЕРИН КӨВУДЕДИР

Кызыл районун агроуп-дүрүлгө каттыжышкынын «Кызыл» совхозунга (мур-нунда чымырлыгы ногаа комбинаты турган) ногаа бү-дүрүлгөсүн, ону керөөлөр боугаар садмг организация-ларынга дужаарынын план-нарын күтүскен турары-нын талаа-биле хыналда чорутуунга. Совхоз сөөлү-үш чылдык иштине — 30 муң дөрбелчин метр шөлдү чымырлыгы комплекс до-лу-зу-биле ажылгага кире бер-гендигин бээр — ногаанын дүжүтүүн бедеп, ону бү-дүреринин болгаш күтүскө-сү саарынын планнарын нити-ни биле амыр күтүскен турар апарган. Ол чылда ногаа дүжүтүп бер дөрбелчин метр-ден 7,2 килограмм чедир өскөн, а эркен чылым бүгү шөлдө 5003 центнер ногаа алдыган, оң 4991 центнерин күтүскө саткан. Ол дөргө пландан 19 хуу, а бурунгу чылдан 28 хуу хей бооп турар.

Совхозтун бүдүрүп турары ногааларынын ассортимен-тинин 75 хуузу огрун, 22 хуузу помидор элөп турар. Бо ийн кол ногаа дүжү-март айлан декабрь айга чедир алдынып турар. Кышкы уде чангыс-ла алдынып тур-рар ногаа — көк кулча нити дүжүтүү 2 хире хуузу элөп турар. Часкы уде эр-

кемч ногаа аймаандан салат өстүрерин шөп, укроп, морковь, перец чикентиг но-гаалары моон сонгаар өстү-рери көрдүгү турар.

Садмг болгаш хей-инити-ниг чөмөнчөлгө чөмөнчөлгө керөөлөр боугаар ногаа дү-жаарынын планнарын нити-ни биле эркен чылым амыр күтүскен, мычалаа-да ассортимент болгаш керөөлүгү организациаларын айы-биле ап көргө, долу күтүскө чок. Кызыл районунга, Хоу-Аксинин холумка бараан-нар садмынга, «Тыва сүт ту-дуг» трестин амырлыгын хан-дырдыга, кидизинге, Аб-аканын шериг садмынга огу-реп, помидор керөөлөрдө айыттыган кемчелерин че-дир дужааттырмаан. Сөөлүгү ийн организациага көк кул-ча дужаарынын керөөн шуут күтүскен. Кызылдын аш-чөм садмынга, Кызыл районун холумка бараан-нар садмынга, столоваялар болгаш ресторандар трестинге көк кулча дужаарынын план-нары керөөлөрдө айыттыган-нында чүгө 33-36 хуу күт-сеткен. Оң-биле чергелеш-тир көк кулча өстүрери ко-жулду турар. Совхоз эр-март чылым 100 центнер көк кулча өстүрүп, садар тур-гаш, чүгө 32 центнерин өс-түргөн. Хожуушкынын чыдаагыны — көк кулча үндүрүп амыр-биле олуртур

Кызыл хоорайга болгаш Улус-Хем районга комитет-тиг чоруткан хыналдаа ту-дускуну доозулган объек-тилерин күдөп амыр-ны-нын үнелде улуг хамыдышкынын бол-дуп турарын алереткен. Ажылгага кирер ужура-луг объектинин техниктиг до-кументация болгаш аске-даа материалдарын хынал-чалыг өөренип көрү-биле ону күтүскө амыр күтүскө-сүни бир ай бурунгар тур-гузар дугайында негелде күтүскеннелер турар. Кызыл-да үнелде мыдыг комиссия-ларын күтүскө амыр-ны-нын өскө-лөр ужура-луг күдө-тур-гузуп турарын илерөт.

Тудуг объектилерин амыр-лыга күтүскө амыр-ны-на кур-комиссияны харымсалга чок бол, чедир туттунмаан, амыр-ны долу кемчелер чо-руттунмаан объектилерин күтүскө ап турганын чам-гыс эвес фактызын хыналда илереткен. Шаң мнчаар 1986 чылдын июль 1-де улус де-путтарынын Кызыл хоорай Советинин күтүскөсүнү тургусканы хооруксому-н дарганынын ордалыкмын А. Д. Монгуш даргалаа ко-даа материалдарын хынал-чалыг өөренип көрү-биле ону күтүскө амыр күтүскө-сүни бир ай бурунгар тур-гузар дугайында негелде күтүскеннелер турар. Кызыл-да үнелде мыдыг комиссия-ларын күтүскө амыр-ны-нын өскө-лөр ужура-луг күдө-тур-гузуп турарын илерөт.



ЧУРУКТА: Элегес-Аксинда тудуг ханалары кымыр-завода мурнакы ажылчы Наталья Арачаа планын даалгаларын күтүскендерге күш-ажылчы үлүүн кирип турар. Ол тууру хентээр дериге чамында амыр-ны биле турар.

Чайлыг уелеринде ол улусчу контроль бөлүгүнүн ажыл-га киркип, продукциянын шынар-ын улам экижиде-ригиз сатпаш салып келген. Бо чылдын январын бол-гаш февралдык сөөлүгү хушунерге чедир оң бригаданы эки шынарыг продукцияны бүдүрүп үндүргөн.

Чайлыг уелеринде ол улусчу контроль бөлүгүнүн ажыл-га киркип, продукциянын шынар-ын улам экижиде-ригиз сатпаш салып келген. Бо чылдын январын бол-гаш февралдык сөөлүгү хушунерге чедир оң бригаданы эки шынарыг продукцияны бүдүрүп үндүргөн.

Чайлыг уелеринде ол улусчу контроль бөлүгүнүн ажыл-га киркип, продукциянын шынар-ын улам экижиде-ригиз сатпаш салып келген. Бо чылдын январын бол-гаш февралдык сөөлүгү хушунерге чедир оң бригаданы эки шынарыг продукцияны бүдүрүп үндүргөн.

согуна бажынын чок бооп турарында. Черге олуртур согуна бажын совхоз Садыг министрствоууну ногаа баа-засында удуз садмг ап ту-рар. Ол согуна анаа үргүлчү чытпас, өй-шаанда алдынас, шынар талаа-биле чогуур негелдег дүшпөс. Оң ужу-рунда көк кулча өстүрүлгөсү үнелде-даа, дүжүдүгү хем чөмөнчө-даа айы-биле дес-ки эвес, чамдыкта чедипше, чамдыкта эидер бээр, хы-рын садмг саары бергедей бээр, шынары баксыраар бооп турар. Олуртур мате-риалды (согуна бажын) чап-гыс аай четкери-биле экип алар дөргө, ону шыгаар чер чок.

Чымырлыгы комплекс 1983 чылда долу ажылгага кирип турда, анаа ажылга-тынар машина-трактор ай-маан ажаап-тежээр, сугар-гараж, мастерская туттун-маан турган. Ол оран-сааны дараазында чылым тудары көрдүнгөн. А 1984 чылда ту-дугтун күтүскө талаан салып эгелдөө, оң соонда ол сок-сал, мнчаага чедир акша-ландырышкы чок. Демги оран-саа чок техниканы 100 тонна согуна шыгаар бол-гаш распада олуртур көрү-чөмөк белекээр ужура-луг черде тургуза кан. Эскөр чугаалаарга, ногаа өстүр-ерини технологиясында ийн чунула кезек калыттып калган, олар гараж биле сеп-

А ЖЫГЛАЛГА КИРЗЕ-ДАА

1986 чылдын декабрь 31-де хоорайнын мурну микро-фонунда дык хей чүдүлгө чедир кылдырмаан 16 аал чурттаар ийн бажынын кү-лөсү алган. Республиканын Кызыл хоорайн удуз-агым-нынын амыр күтүскө амыр күтүскө-сүни бир ай бурунгар тур-гузар дугайында негелде күтүскеннелер турар. Кызыл-да үнелде мыдыг комиссия-ларын күтүскө амыр-ны-нын өскө-лөр ужура-луг күдө-тур-гузуп турарын илерөт.

Улус-Хем район Советинин күтүскөсүнү тургусканы хооруксому-н дарганынын ордалыкмын А. Д. Монгуш даргалаа ко-даа материалдарын хынал-чалыг өөренип көрү-биле ону күтүскө амыр күтүскө-сүни бир ай бурунгар тур-гузар дугайында негелде күтүскеннелер турар. Кызыл-да үнелде мыдыг комиссия-ларын күтүскө амыр-ны-нын өскө-лөр ужура-луг күдө-тур-гузуп турарын илерөт.



Кызыл хоорайнын 3 дугаарыг столовазында Людмила Егелева Топтанылаа удурткан улусчу контроль бөлүгү чамдык амыр-нынын шынар-ын улам экижиде-ригиз сатпаш салып келген. Бо чылдын январын бол-гаш февралдык сөөлүгү хушунерге чедир оң бригаданы эки шынарыг продукцияны бүдүрүп үндүргөн.

Чайлыг уелеринде ол улусчу контроль бөлүгүнүн ажыл-га киркип, продукциянын шынар-ын улам экижиде-ригиз сатпаш салып келген. Бо чылдын январын бол-гаш февралдык сөөлүгү хушунерге чедир оң бригаданы эки шынарыг продукцияны бүдүрүп үндүргөн.

Чайлыг уелеринде ол улусчу контроль бөлүгүнүн ажыл-га киркип, продукциянын шынар-ын улам экижиде-ригиз сатпаш салып келген. Бо чылдын январын бол-гаш февралдык сөөлүгү хушунерге чедир оң бригаданы эки шынарыг продукцияны бүдүрүп үндүргөн.

Чайлыг уелеринде ол улусчу контроль бөлүгүнүн ажыл-га киркип, продукциянын шынар-ын улам экижиде-ригиз сатпаш салып келген. Бо чылдын январын бол-гаш февралдык сөөлүгү хушунерге чедир оң бригаданы эки шынарыг продукцияны бүдүрүп үндүргөн.

Ол системанын бир кезин совхоз комплексти ажылга-тургаш, удуз кылдырткан, а микроклиматты өйдөөр амыр-хол-биле чорутуулар бооп арттышкан. Оң-биле чергелеш-тир хей саныг үр-елишкенин, өдө кымыш-кынар чогуур микроклимат сагырынга база шалтыктан турар.

Ындыг чергелеш берге-дөшкенин бар-даа болза, совхозтун коллективин ногаа-нын дүжүдүп бедеп дөш карак кымыл амыр, тех-нологияны болжаарыга хей-жыдып, оң инженерин хан-дырылганы чогуур экижи-лип, агрохемиктиг бүгү хем-челерин ап чорудуп турар. Чыл бүрүд-де көрүп көрүп келип, үренип болгаш чөмш-чидилге ажылгады, кулчу-рларын амырлыгын, ко-ралчылары-биле демисел чо-рударынын аргаларынын ши-лигези, ажылгады экижип турар, ногаа ажыл-агыйында мурнакчы дуркула баш шынчилетинип, ажылгады нып турар. Эрткен чылдан тура ногаа хоралачыларын-га удуз биологтун арга ажыл-латтынып эгелдөө.

Оскө бүгү кемчелер-биле чергелештир совхозтун ба-завы чери организас эконо-миктиг кемчелерин база боттандырып турар. Ногаа-жыларын шүптү 16 өөзө-нө коллективтер керөө боугаар ажылгап, бүгү чарыгалдар санажылганын чөк система-

чылдыгыг системанындаа сүт тектүп турар болгаш де-вискээр чагайжыттырмаан.

Чедир туттунмаан объек-тилерин ажылгады кирерини дугайында амыр-ны-на сан-ицистациянын, эрткен ка-галал организациаларын болгаш төлөвиле организациалар-нын төлөвилекири боттаны-маан холунуң үжүгү калды-даа удуз-агым-нынын чок са-лып турганын.

Тыва АССР-ниң Улусчу контроль комитетинин хура-лыга үстүндө амыр-ны-на А. Д. Монгуш, В. С. Ковен, Н. Ф. Сиников оларын, рес-публиканын саньондация-нык кол өмчөн Ю. П. Бахаре, «Красноярскграждан-проект» институтун Тыва-да филиалын директору А. К. Харев болгаш эскер-ни-даа чаалап, амыр-ны-нын четпестер дөш шыгызы-биле амыр-ны, моон сонгаар мыдыг чүдүлгөсүн болдурба-нын негези.

Чолаачылар чогуу ол бе?

Бистин «Кызыл ту» сов-хозта машина-балатты баш-карып, үр уде ажылгады ту-рар чолаачылар хей. Чүк сөөртүр болгаш чикмаш ма-шиналарын саны барык 50 че-дип турар. Ынай-бээр чорук чораян, амыр-херек бүдү-гөн улус сөөртүр 2 автобус база бар. Бо бүгү чүдүлгө бар-даа болза, бистин Са-лыда артыгар транспорт ай-тырыс сөөлүгү уде бергедеп турар. Ук автобустарын ал-ганмыстан бээр мыдыг-ла үр болбаан. «КАВЗ-685» мар-калыг автобустар ам шуут артыгар болган: кижилер олурар салдылар үрели-чааы, олар-нын чамдыкын адыртылап апарган. Авто-буста чангыс-даа бүдүн сой-га артпаш. Ычангаш оң-биле ырак чер чедери берге боорга, суурун иштине ол-бо чорук кылар азы чок малчынарже спецалистер сөөртүр кылдыр кымыл каан. Ийн-чангыс чаалаагыныс-та «дүмчүкка тулганда, бы-заа сугу» дөш ышкаш амыр-ны-ны удуз турар соокта-даа анаа олурар ужурга бо-ла таваржыр-дыр бар. Шаң мнчаар малчы-нарже үнүп, шөпте-даа турдузус.

Ам ийги автобустуу-н дугайында кымыс-биле чу-галаларга, ол чаа техника агаа «дегелде» турар чу-се-ле болгай. Район түнүчө кирер дөш улус орбак-са-дар брезент-биле шып каан чүк машиналарынга олу-рупкан, кыштадыр чоруп келдиис. «Хай кымын хай улажыр» дөш ышкаш, са-молет база күстен тура орта ушпаан, бир неделяда чан-гыс катат ужуп көрө болза, айаа олурупкан, Хандагай-ты чедип, уруу-дарынын э-чиледир дөш азы калды-бир херек бүдүрүп амыр дөш кижилер мурнуу бы-лажып чүткүр. Олар-нын чүгө шыдаламгылар-ла айаа олурар апарган.

Устүндө чугалаанын чаа автобусту ажылгаарын дугайында айтырыгын чур-такчы чоң көдүрүп, сонуу-га артпаш. Ычангаш оң-биле ырак чер чедери берге боорга, суурун иштине ол-бо чорук кылар азы чок малчынарже спецалистер сөөртүр кылдыр кымыл каан. Ийн-чангыс чаалаагыныс-та «дүмчүкка тулганда, бы-заа сугу» дөш ышкаш амыр-ны-ны удуз турар соокта-даа анаа олурар ужурга бо-ла таваржыр-дыр бар. Шаң мнчаар малчы-нарже үнүп, шөпте-даа турдузус.

Ам ийги автобустуу-н дугайында кымыс-биле чу-галаларга, ол чаа техника агаа «дегелде» турар чу-се-ле болгай. Район түнүчө кирер дөш улус орбак-са-дар брезент-биле шып каан чүк машиналарынга олу-рупкан, кыштадыр чоруп келдиис. «Хай кымын хай улажыр» дөш ышкаш, са-молет база күстен тура орта ушпаан, бир неделяда чан-гыс катат ужуп көрө болза, айаа олурупкан, Хандагай-ты чедип, уруу-дарынын э-чиледир дөш азы калды-бир херек бүдүрүп амыр дөш кижилер мурнуу бы-лажып чүткүр. Олар-нын чүгө шыдаламгылар-ла айаа олурар апарган.

Устүндө чугалаанын чаа автобусту ажылгаарын дугайында айтырыгын чур-такчы чоң көдүрүп, сонуу-га артпаш. Ычангаш оң-биле ырак чер чедери берге боорга, суурун иштине ол-бо чорук кылар азы чок малчынарже спецалистер сөөртүр кылдыр кымыл каан. Ийн-чангыс чаалаагыныс-та «дүмчүкка тулганда, бы-заа сугу» дөш ышкаш амыр-ны-ны удуз турар соокта-даа анаа олурар ужурга бо-ла таваржыр-дыр бар. Шаң мнчаар малчы-нарже үнүп, шөпте-даа турдузус.

ЭДЕ ТУРГУСТУНУШКУН БОЛГАШ ШЫНАР

Шынар талазы-биле бүтүмүнү өздөгөн органдар, шынар бөлүктөрү тургузуу, шынар программаларын чыгарып кылып турганда СЭКП ТК-нын болгаш СЭКП-нин Министрлер Чөвү-дөлийн «Шынары үндө-ни» биле экижидер талазы-биле кемчелер дугайында 1986 чылдын май 12-деги № 540 докталамда айт-кан. Бүдүрүлгө бүтүмүнү техникалык контрол кылды-рып тургускаш, хэп турар материалдарын шынары хыналарын организастаарын, шынары бедидер дээш удуругуларын харым-салгын бедидерин ук док-таалда көрүп турар.

Партия болгаш чазактын бо докталам үндөнгөн бээр ээзон үр үе өрткөн. Ынчан-гаш Стандарттар болгаш кемчөөр херекселдер талазы-биле курхайгааралдык Тыл-да лабораториязы республи-канын Чурт үлөтүр минис-терствонун бүдүрүлгө-ринде ук докталам канчалар боттандырып турарын хынап көргөн. Түнөл чүпү көргүс-кенин?

Өргөлөп башкарылгандын бүтү ээзонлорда да тур-густуушкун чоруп, бүдү-рүлгөлерин ажил-чоруду-газын үнелер көрүүнү кол барымдаазы шынар талазы-биле көрүстүрүлүп болуп ба-за чамдык бүдүрүлгөлөр бо-дуну продукциянын күрүнө хулооп алышканын дуга-жаап турду. Чурт үлөтүр министрствонун бүтү бүдү-рүлгөлөрүн өргө ээ-биле ажилдап турары канчалда таарышпас.

Шынары үндөни-биле экижидер дугайында партия, чазактын докталам бар деп чүвени районнарда үлөтүр комбинаттарынын директор-дарынын чыгызы-да билбес болган. Харым-да министр-ствонун бодунда бекин ол чу-гула докталам чок. Ындыг докталам бар деп чүвени ми-нистерствонун ажилдачы-лары солуннардан номчаан атыг бооп турар. Докталам салдынан соругаларын күдөдир талазы-биле дирек-тивиг айткышканын бе-зин хынада үнелер дээш тыппаан биле.

Бодуну бүдүрүлгөлөрүн министрствон эске кылып өдө тургустуушкунче уг-лап шылар деп. Минист-ствонун спецалистери бүдү-рүлгөлөргө барып, өдө тур-густуушкун дугайында та-йылдыр ажилын чорудар журужур. Эдө тургустууш-кун талазы-биле партиянын салган соругаларынын ук-ка шынары ажилчылар өкч билген турар журужур.

Шынарынын салым-хуузу ажилчыларын холунда болганда оларга ажилда-рыкты, чурттагыларга та-арымчалыг бүтү байдаларын тургузуу боор херек.

Эдө тургустуушкуну база

шынарым канчалар чедип ап болуру деп айттырларга ажилчылар хынада үнел-де тоа харым берип шы-лаан. Ол хынаа чок өдө тур-густуушкун болгаш про-дукциянын шынары бедидер талазы-биле айттырларын чугаалашкан куралдарын үлөтүр комбинаттарынын коллективтеринге эртербөөн. Эдө тургустуушкун болгаш шынары бедидер талазы-биле ажил шүшпөч чоруп ту-рар.

Моон мурунда чорутку-лаан хынадалар үнелде шынары багыт продукция бүдүрүп турганын чеже-да ка-тап илдеткен турган. Ынча-ла-да оон чогуур түкүлдөр үлөтүрбөөн айттыр херек.

Бүдүрүп турар про-дукциянын стандарттарынын не-гелдерин өөренир талазы-биле кичээлдерин үлөтүр комбинаттарында эртербейн келген. Моон түнөлүк үлөтүр комбинаттары брак продукция бүдүрүп бээр чо-руктар ам-да бар болуп арт-тыппаан. Сандай, стол, тум-бочка дээш чыккыгт мебель айман ол мыйтан кылып турарында ол кылыларын ажиллап кээригел, кедимде барып ол кылылар кургап, хөвир-дурдузун окусуң, ыр-гайлар каар таарылгалар эвеш эвеш.

Кымылдың мебель фабрика-зын (директору А. Н. Чи-чинкин) ап көрөт. Фабрика-нын администрациязы про-дукциянын шынары бедиде-рини кичизгенин угланды-рып турарын айткы эки боор. Үрей кылар чоруктары док-таалма хынаа, оң үнүп ээзон турар чамдалаанынын ады-радым, брак кылган буруу-лук кичилерде чедирген ко-гаралдык өртөөн төлөдирин чуртукчак. Техниктик кон-троль килдинин улут и-женеринге И. П. Уранов ажилдап эгеленден бээр бе-лен продукцияны сайгарын үш удаа соксаткан. Ону ка-тап өдө кылар ужурга таа-рышкан.

«Көп турар материалдар-дын шынары хынаа дуга-йында стандарттарын. «Про-дукциянын шынары башка-рар килдинин дугайында дүтүмү ажилдап кылган болгаш ону непердирине белеткээ. «Шынар хуузу» эртерери база кердүгүн. Бир ажилчан, бир албан-чылык, үш инженер-техник-тик ажилдакчы составтыг шынар бөлүтү база тургус-кан. Ажилдаар чөлдөриң аттестациянын база эртер-ери. Аттестация үнелде ийи ажилчыны төлөдир эвеш ажилче шилчткен.

Шаган-Аргытын райле-тур комбинаты (директору В. И. Вочегозов) бедүнн ме-бель аймаа белеткөөрини технологиянын өдө көргөн. Бүдүрүп үндүргөн про-дукцияны техниктик контроль килдинин мастери көрүп,

хулооп алганынын соонда сайгарар кылдыр чуртукча-кан.

Туранын, Чадаананын бол-гаш Шаган-Аргытын үлөтү-р комбинаттарында курга-дыр камераларын эртер тур-гускаш. Ынчалда-да ону ажиллап турарында четтес-тер хей. Туранын үлөтүр комбинаты (В. Г. Зуев) ону дүрүм ээугаар ажиллаагы турар. Чадаананын үлөтүр комбинатында (И. Д. Ооржак) тургускаш ол кургадыр каме-раларын ажилдаар чуртукч хынап көрбөй турар.

Продукциянын шынары бедидер дээш кайда-да демис-еэ чидигелген турда, үстүн-де адааныныс үлөтүр ком-бинаттары бо ажилда ала чайгаарлаашканын агым-да киргени канчалда таа-рышпас. Министрствонун бүдүрүлгөлөрүндө ажилдагы-майын турар курдалар хей. Бедик шынары бүдүргөн продукция дээш ажилдакчы-ларын материалдыг шилчип-мактаарынын чаа системазын көнүс ажиллаагы турар. Бүдүрүлгөн ажил-агыг чо-руулаанын түнөлүк ажил-агыг чамдалаа хамарылга чо-куп кынап болуру кичи-лерин ажилчылар боттары-нын удуругуларын кылдыр шилчип ап эгеленгенин кичи-он Кызыл райкода «Кара-Хаак» совхозтан көрүп болур.

Ажил-агыг ногаа өстүр-ери биле сурагыш оорар. Ка-ра-Хааккыларын өстүргөнн помирларын, огурутерин болгаш өске-да ногаа ай-маа кымылчылар, республи-канын чамдык районнарын чуртукчаларын аш-чымге ажиллап келген. Чер-нин кечини ажаап өстүр-ери мергежил оорарынын одуру чыл келген түдүм улам-на немешип оорар өөрүнчүг.

Звено удуругуларын бе-леткөө, ажилда таарыштыр тургузар база оларын өө-рөдигенин чорудар талазы-биле ээзон дуржулга мөөнөт-тинин турар. Чүтлө ногаа өстүрери эки билер эвеш, бодуну билер-мергежилне өскөлөргө дамчыдып шыдар, планын ооналдар болгаш социалистг хулоогелер күү-селденчө коллектив кежи-гүнерин эвешден турар кичилерин бирөөн — звено удуругуларын Л. Д. Зайцева. Эрткен чылы оң удуруп турганы ногаажылар алдан тонна помидору өстүрүп ап шылаан.

Час келерин бүдүтү-нде, бо хүнерде, дуржулга-дыг ногаажыга каш-даа ажилчын келген. Көрдүң бе, Люба, бо чылын албан ээзон-биле ажилдаар мен деп, чыгыс суур чуртукчаларын бирөөн алган. Евгения Ми-хайловна чеден бештиг-даа болза, ажил кылбайн оруп

Т. ДАВЫДЕНКО, курияспектор.

Экономиканы бот-оруга-чарылаже шилчип, ажил-агыг чорударынын чаа механизирини шилчээди ап, карылгын күш-ажылче коллектив боду дугаалары-ге болгаш боду ажилла-дырарынче үер деп турда, эвеноу, бригаданы, чехти, совхозту кымын удуругу көдө ажил-агыг бүдүрүл-генин ажил-ишчелеринге, хо-лу туралаа механизаторга, кыштада койкуга, нинтин-биле алырга, кичи буруу-ге хамарылга чок эвеш. Эчис түнелди чедип алырын хан-дырлар, ооругалыг болурунун мададалын тургузуу тур-рар, бот-оруга-чарылагыг чоруктуң байдалдарын чо-гумчалыг кылдыр ажиллап билер кичи бүдүрүлгө чери-н удуругуларын күш-ажыл-чы коллективтик кежигүне-ринге албан херек болу бер-ген. Чүгө дээрге күш-ажыл-чы бүдүрүлгүлүг бедонин-ден, продукциянын бот-үне-зи улам-на чинген турарында, ооругалыг чоруктан бүдү-рүлгөдө ажилдап турар ажилчыларын, тускай ар-темингилерин өб-бүлөдери-нин бюджети, кичиниң сет-кил-хөну, материалдыг чаа-га амыдыралы хамарыры.

Ону барымдалаан, ажил-чын кичиге бүтү-лө чүве алыс эчис түнөлүк-биле хол-башкан турар кылдыр, ажил-херекти шап кылчаар тургузарын СЭКП ТК-нын январь (1987ч.) Плену-му чуртукчалары билген. Бо-дуну кынап болуру кичи-лерин ажилчылар боттары-нын удуругуларын кылдыр шилчип ап эгеленгенин кичи-он Кызыл райкода «Кара-Хаак» совхозтан көрүп болур.

Ажил-агыг ногаа өстүр-ери биле сурагыш оорар. Ка-ра-Хааккыларын өстүргөнн помирларын, огурутерин болгаш өске-да ногаа ай-маа кымылчылар, республи-канын чамдык районнарын чуртукчаларын аш-чымге ажиллап келген. Чер-нин кечини ажаап өстүр-ери мергежил оорарынын одуру чыл келген түдүм улам-на немешип оорар өөрүнчүг.

Звено удуругуларын бе-леткөө, ажилда таарыштыр тургузар база оларын өө-рөдигенин чорудар талазы-биле ээзон дуржулга мөөнөт-тинин турар. Чүтлө ногаа өстүрери эки билер эвеш, бодуну билер-мергежилне өскөлөргө дамчыдып шыдар, планын ооналдар болгаш социалистг хулоогелер күү-селденчө коллектив кежи-гүнерин эвешден турар кичилерин бирөөн — звено удуругуларын Л. Д. Зайцева. Эрткен чылы оң удуруп турганы ногаажылар алдан тонна помидору өстүрүп ап шылаан.

Час келерин бүдүтү-нде, бо хүнерде, дуржулга-дыг ногаажыга каш-даа ажилчын келген. Көрдүң бе, Люба, бо чылын албан ээзон-биле ажилдаар мен деп, чыгыс суур чуртукчаларын бирөөн алган. Евгения Ми-хайловна чеден бештиг-даа болза, ажил кылбайн оруп

УДУРТУКЧУЗУН ШИЛИП АЛГАНЫ

өске-даа ажилчыларын аразыга тургускаш, рас-садаларын каракташкан, чер-де ажилдап турарларга бо-ла келер. Арга-сүмезин үр-гүчүг калдыксаар.

Бөгүндө Любовь Дмитри-еванын удуругуна чаа эве-но ногаа өстүрер ажилчыне шымын кирген. Эрткен чы-лын кады ажилдап турган алыс кичиниң үжү чаш удуругуларын алгаш, түр үе дургузуда теплицаларга ажилдаар аргам чок болу берген. Ынчангаш коллектив шут чартынган.

Ол бай-ла удуругучу шоолук ду-гуретпейн турар. Кичилер эвенога үе эртерер дээш эвеш, ажилдаар күзели-биле келген. Чамдыктарын дур-жулаанын эвези билдин-гир. Ол-да ажилдаар, чүгө дээрге, оларын шутузу Л. Д. Зайцевага бүтүрер тур-рар.

Бүтүрер черде бадтыка-дыг, Любовь Дмитриеванын суурда таарыс кичи кайда боор. Ортумак школына бо-ла черге дооскаш, төрөн Ка-ра-Хаакка атып калган кичи болгай. Ол-бо ар-саар ажилдаар чораш, совхоз-туң ногаа бригадалыгыг шут бийикелгенин берген. Со-өл-гүтүтү чымдарын дургузу-даа ногаа өстүрер эвено удуругу келген. Черге мана, ажилчыла негелденгил, ки-жилерин күш-ажылчы оор-ганап өөренип алган. Звено удуругучу албан-ху-лоогелерин төлөтүп боорга, өөрү ону удуругучу кыл-дыр бо чылын база катап артырып алган. Совхозтуң удуругуларын ажилчыларын сапалын чүгүлдүгүтеш, деттеон. Чаа ээ-биле эки ажилдаарын Л. Д. Зайце-вага көзөөн.

Хулоогенин багыт эвеш күтүсүп турган-даа болза, эрткен чылы күш-ажылчы-га бөгүндө ол таарымын турар. Ынчангаш бодуну билин бедиди алыры-биле Кызыл, район төвүнге эртерери семиннарды илдепкейгил киришкен. Эвеш эвеш айттырларын аш-чымге салгылапал-даа тургулаан. Ногаа садып ап турар са-дымдар чедип, садымга-лаан, Арга-дуржулааны өө-ренип, бүдүрүлгө хылаа-зын калбарыса болза, улут кыражага дүжүп болурун эрткен чылын түнелди ача көрүскөн.

1986 чылдын шылда-дан алыр чүтүлдөр хей болбайн аан, кайын курут болуу ийик. Чүтлө алды ки-жи-биле алдан тонна поми-дору өстүрери беден эвеш херек болгон. Помидор ө-стүренине оң мергежил бе-дик. Ону ажаарынын чажыт-тарын азам Е. М. Юговдан өөренип алган. Евгения Ми-хайловна чеден бештиг-даа болза, ажил кылбайн оруп

логияны ажиллап, куку-руза өстүренин сөөлүг деп-шилгелгил аргалары-биле ажилдаан. Оң түнелди ко-чуг эки болган: бир гектар-дан бригада ортумаа-биле 312 центнер ногаан массам ажиллап алган.

Элбек-оол Чамбаловичин бир кол сагыш салган чү-лү — сугат. Сугатчыларын үш эвено кылдыр чырып ал-гаш, оларын ортузунга со-циалистг чарышты агыг ор-ганап алаан.

— Мурунку чылдарда со-вхозна тулутта ажилдап чо-раан кичи мен. Сөөлү үш чылда кукуруза өстүрер, бри-гада керези-биле ажилдаар бо бригадала сугатчы-лар ажилдадым. Мын-дыг депшилгелгил арга-биле ажилдаарга хол диниң боор чүгө-дир. Ажил-дың төмүтү-биле санажырга ажилгыг-даа боор-дур — деп, бригаданың сугатчызы Ал-дын-оол Ооржак бодунуң бо-далын илдеткен.

Сугатчылар сугатар тө-дүг өй-шаанда дөскөлөп ал-гаш, сугатты одурулар-гыттып тургаш, оң дузаны-биле өкч шынарыг чорут-кан. Оон ачыла минералдыг чөмүшчилегилерин четчи-ри-биле чажын, ону КПГ-250 деп култыктарын ажиллап тургаш, трези-биле кады чаштырар. Минчарга суг эки өйпөр, өтүмөр дүргө болур. Ол ышкан бок үнүш-тер-биле демиселди шыныг-чорудуп, аялаа-хайга-ралды күштелдирип келген. Тарылга мурунку сугаттын хол-биле эки чоруткан, оон ооң сугаттын чапкышпа-дырдып сугатар машина-би-де чоруткан.

Кукуруза ажаар үеде ону чидирг чок ажаап алыры эвено кежигүнеринин кол соругалары алаар. Кукуруза ажаар техниканы чогуур үе-ниде септеп кылдыр, силос оңгарын эки белеткөөр — э-веноу база бир сагыш салыр

шыдаас, ногаажыларын аразыга тургускаш, рас-садаларын каракташкан, чер-де ажилдап турарларга бо-ла келер. Арга-сүмезин үр-гүчүг калдыксаар.

— Азам ногаа өстүрери-ниң талазы-биле, мактал-даа, хөөредиг-даа эвеш, улут дур-жулагыг. Оң арга-сүмези, айттып, хол-биле өөредип чо-рааны — менне школа — деп, Л. Д. Зайцева авазынын ду-гайын чугаалап оору.

Улут кичи төрөн авазын өргөлө-биле чугаалап олу-рда, чер-незиге бир ынак, төрөни кырган негизге бир ынак кичи эш-өөрүнге база өргөлгил, бүтүрелдиг болбайн канчалар деп хөөнгө бүргөдип турдум. — База катап эвено удуругучу кылдыр ону эш-өөрүнүң хулооп алганы алаа эвеш болушкун, ол дээрге ажилда эки чоруда-рынга быжыг мададал.

Звено удуругучуна чүтлө мактаар болза, чөптүг эвеш боор. Чүгө дээрге ол бодунуң мурунда ажиллап турган-гыла боду беэин таары-мын турар. Бүтүрүп алганы продукцияны херекселдерин шилчип сугатчылар чоруду-турар.

— Теплицаларын ишти-н аштап, ногаа өстүренине оларын белеткел эгелер бер-диас — деп, совхозтуң аг-роному М. В. Петров биске чугаалады. — Үренин белет-келди, техника септелгези ба-за чоруп турар.

Оон алгаш, көөрге, ногаа өстүрери берге, чарылаагы улут ажил. Ынчалда-да ө-стүрүп алган дүжүтү шы-жаар, херекселчелерге чедип-р талазы-биле байдал ажил-агылда көргөнгил. Эрт-кен чылын өстүрүп алганы 30 тонна редкалырын кай-нар-даа саарып шыдавайн, шуптузу домурган. Ам ону шыгажарган чүгө үндүр эжери арткаш. Ол дээрге 5—6 мун рубльдин каражам.

— Чидиргилерин бодур-бас дие, ногаа болбаадыр-дыр пехти совхозна тудуу алыры чугула — деп, кол аг-роном тайылбырлап турар. — Ачаа үер чижер чарыгдал — чүс мун рубль. Совхоз чыл санында 0,5 миллион рубльге ногаам күрүнгө са-дып келген. Ол өргөтүгү моон солгаар оон-даа неме-жир. Ынчангаш ногаа бол-баадырдыр пехти турдары негетиниң келгени ол.

Ынчалда-да бо талазы-биле ажилдаа чүгө чугаа чоруп турар. Сестен ажил-херекке дүргөн шилчир бол-за, эчис түнел черде чедип алырар.

Шийтирлөөр ужурап ай-тырлар ажил-агынын журунук хей. Оларын ке-рээи болза, ногаа бүдүр-ери көвөлдөгил, ажаап ө-стүрүп алган дүжүтү чиди-р чокка херекселчелерин столунга чедирери.

Амгы хүнерде брига-дың кежигүнери боттары-га быжылган техника сеп-телгенин колдуулаа дооскаш. Быжылган хову, шилдерин чө минералдыг чөмүшчиле-гилерин сөөтүп, оларын чаштырып турарлар. Оон ал-гыда олар совхозта тускай организастаан агротехник-тик оорелдиге база өө-рө-нип, мурунчыл арга-дуржул-га дугайында солун чүгүлде-рин билип ап туралар.

Бригаданың кежигүнери СЭКП ТК-нын январь Плену-мунун материалдары-биле база таарышкан, ону ийи-би-ле деткип туралар. Улут Октябрьын 70 чыл байыр-ламын төлөтүп уткуур дээш кууженинниң ажилдап туралар. Улут Октябрьын 70 чыл байыр-ламын төлөтүп уткуур дээш кууженинниң ажилдап туралар. Улут Октябрьын 70 чыл байыр-ламын төлөтүп уткуур дээш кууженинниң ажилдап туралар. Улут Октябрьын 70 чыл байыр-ламын төлөтүп уткуур дээш кууженинниң ажилдап туралар.

Өстүрүп алган продукция-ны чидиргте таарыштыр-бас, төтөгөлөсө дие, ногаа-жылар биле садыг ажилда-чыларын аразыга дугу-ругуна быжыг болдураар чугула негелде. Ногаам, совхозтан хулооп алыр са-дымдар боттарынын талазы-дан хулоогелер сагырын боттук, материал талазы-биле харымсалгыг болуу чорун шут хандырар херек. Бо та-лазы-биле кылып чорудар хемчелгилерин совхоз амдан эгелесе черле эрте эвеш.

Продукциянын эчис тү-нелди дээш айттыг чүгө чыгыс ону дугурутпейн ал-гаш. Ногаа бригадалыгыг ал-дын алыр кичи ажилдап тур-рар. Оларын күжү-биле ө-стүр-ген 1118 тонна ногаам күрүнгө 1986 чылда саткан. Совхозта 21 теплица бар. Оң шөлү — 550 дөрбелчин метр. Херек болуп турарын 6200 дөрбелчин метр. Ам-даа 700 дөрбелчин метр шөл хе-рек. Бөгүндө бир теплицаны немей туткан. Ачаа үш теп-лицаны ам-даа немей турар, ол ажилдаар база чоруп ту-рар.

400 тонна кара хөрүтүнү, 300 тонна биоодалганы, 5,5 мун тонна органикитг че-мичилдигилерин шөлдерге чедирген. Ногаа шөлүнү сугатч улаштууң септелгези-ни Көк-Тейиниң сугатчыла-ры системаларын өргөлөт-тин сугатчылар чоруду-турар.

— Теплицаларын ишти-н аштап, ногаа өстүренине оларын белеткел эгелер бер-диас — деп, совхозтуң аг-роному М. В. Петров биске чугаалады. — Үренин белет-келди, техника септелгези ба-за чоруп турар.

Оон алгаш, көөрге, ногаа өстүрери берге, чарылаагы улут ажил. Ынчалда-да ө-стүрүп алган дүжүтү шы-жаар, херекселчелерге чедип-р талазы-биле байдал ажил-агылда көргөнгил. Эрт-кен чылын өстүрүп алганы 30 тонна редкалырын кай-нар-даа саарып шыдавайн, шуптузу домурган. Ам ону шыгажарган чүгө үндүр эжери арткаш. Ол дээрге 5—6 мун рубльдин каражам.

— Чидиргилерин бодур-бас дие, ногаа болбаадыр-дыр пехти совхозна тудуу алыры чугула — деп, кол аг-роном тайылбырлап турар. — Ачаа үер чижер чарыгдал — чүс мун рубль. Совхоз чыл санында 0,5 миллион рубльге ногаам күрүнгө са-дып келген. Ол өргөтүгү моон солгаар оон-даа неме-жир. Ынчангаш ногаа бол-баадырдыр пехти турдары негетиниң келгени ол.

Ынчалда-да бо талазы-биле ажилдаа чүгө чугаа чоруп турар. Сестен ажил-херекке дүргөн шилчир бол-за, эчис түнел черде чедип алырар.

Шийтирлөөр ужурап ай-тырлар ажил-агынын журунук хей. Оларын ке-рээи болза, ногаа бүдүр-ери көвөлдөгил, ажаап ө-стүрүп алган дүжүтү чиди-р чокка херекселчелерин столунга чедирери.

А. ОКСУР.

МЕДЭЭЛЕР

ДЕМНИГДЕ БУДУНГУР

Мөйгүн-Тайга районун «Мөгей-Бүр» совхозунун малчыныры кыштагалар-кыны организастыг өрттө-гөш, он ийги беш чылдыг ийги чылыгы социалистг хулоогелерин күш-ажылчы чедикчилер-биле күтүрер. Улут Октябрьын 70 чыл оон таланттыг уткуур дээш кууженинниң ажилдап туралар.

Совхоз малчын колдан-рын мал чөм-биле үргүчү хандырар, * кодан бүтүзүгө 5—10 тонна көк ситенин, чарба, суланы уткуел чок чедирер берип турар. Колдан-рыны суг-биле хандырар та-лазы-биле чолалчылар Белек-оол Саая, Достак Салчак, Демир-оол Иргит, Олег Бола-ган, Комбур Иргит олар бот-тарынын хулоогелерин ак сет-килдиг күтүсүп, сугну утку-чок чедирип турар.

Бо хүнерде совхозтуң хою кидин тулук соодап эгелес-кен. Ынчангаш актыг бир ду-гаар хойжу бригадалыгыг төрүрү 3115 баш кой бар, оон 1130 бажы соодаккан. Хураганар шупту очка-менди доортуп турар.

Малчылар Д. Б. Чугаур-оолдун, К. Шагарын, Ш. Иргиттин, Ч. Иргиттин колдарында хураганар очка-менди.

Хой соодашканы Ыйма-тым ийи дугаар, Тавитын-нын дорт дугаар хойжу бри-гадаларында база-ла чедик-чилерин өрттөп турар.

Кышты хур ажар, төрөн чаш хураганарын чидирг чокка камгалап алыр дээш совхозтуң тускай мергежил-дыг спецалистер колдан-рын үргүлүг кезип, малчы-нарга боттук дузаны көргү-зүп турар.

У. ИРГИТ.

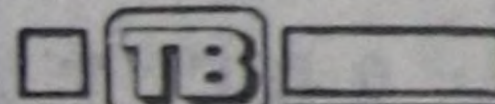
МОГЕЙДИМ

Эрткен чылы кадымын бак-сыраш, баштай Бай-Тайга районун топ эмелгезинге беш ай хире чыткан мен. Аларг улам хамылап, кеа-пер эзөргө, Кызылда респу-бликаның кеаи ээиар эм-нелгезине мен шилчткен, Ачаа беш ай иштине орун-дан турбайн, чытыр эм-нел келген мен. Кадым байдалы багыт турган-ыдан угаан-медерим-даа ыш-кын турган мен.

Салбырым эмчилерин, сестраларымн база санитер-каларымн өрлөй-өлдөк ажалдааның болгаш мен бот кымынга тургузар дээш амыр-дыкын, билин-мерге-жилни харамнамайн эмне-иниң түнелинде кадым экижөөн.

Он бир уругларын мен мен, эмнелге ажилдакчы-ларын ачымда амы-толум аразыга чурттаар аас-ке-жиктиг болдум. Уругларым шупту өзүп, өртөм-билтиг кичилер апарганыга чо-гараланып чоруп мен. Бодум пинтин-биле 31 чыл иштине уткуел чок күрү-немге. Төрөн чуртумга ба-раан болуп ажилдап келдим. Ам хей уругларым Маадыр-не кичи болгаш пенсияже үнгөш, дмштыг чурттап чор-мен.

Мени сегидир эмнел, ка-дыкымдым өгидип бергени дээш кезип эмнөөр эмчилер В. К. Шатаалова, Н. И. Во-ронова, эмчи сестралары Н. И. Тетрушанина, Н. А. Богатыревага, санитарлар А. М. Лыковага, О. М. Оор-жакка база өске-да ажил-дакчыларга өөрү четтирген-иниң сеткилмиңи ханы-зында илдерип мөгейдим.



ФЕВРАЛЬ 28-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

7.00 — Эртеги гимнастика. Мультифильм. Музык. 7.30 — «Уе». 8.15 — «Тероз чуртук», бистини мыкшымыс. 8.40 — АБВГДЖИ. 9.10 — «Палитра». Тележурнал. 9.55 — СССР-ини профессионалдарынын XVIII съездинин делегаттары чуталалар тур. 10.05 — «Уюф Налаз. Чуге?». Док. фильминин баштайгы көргүзүтү 10.25 — Улусчу чыгылдыгынын ийги Бүгү-нүн фестивалы. 10.55 — «Дем каттыгыла». 11.25 — Бүгү-нүн болгаш кичи буртук. 11.55 — Бүгүн делегация. 12.10 — «Директор боду». 13.10 — СССР-ини профессионалдарынын XVIII съездинин делегаттарынын көргөз. 15.10 — Тележурнал. 15.40 — 9-ку студия. 16.40 — «Мана, шүбө». Мультифильм. 16.55 — СССР-ини профессионалдарынын XVIII съездинин делегаттары чуталалар тур. 17.10 — 19.55 — Техниктык чалсар. 19.55 — Уран-чечен фильминин баштайгы көргүзүтү. «Истелген чордук эгелер». «Версия». 1-ги сериясы. 21.00 — «Ч». 21.35 — Сан-Ремода италиялардын фестивалы. 23.00 — Мелодия. 23.05 — 23.40 — «Тос тинге болгаш».

ИЙГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртеги гимнастика. 8.20 — «Урал кемеңгер». Гимнастика. 9.00 — «Эртеги почта». Музыккалыг дымчылдык. 9.30 — К. Федин. Чогаалык аялмалары. 10.40 — «Уу амдырал». Уран-чечен фильм. 12.20 — «Григор Абамидзе». Док. фильминин баштайгы көргүзүтү. 12.40 — «Өрүшкү» — ол дорге, ир-дыр». Фильм-концерт. 13.30 — Михайловский. А. С. Пушкинни Күрүний музей-заповедниинин директору С. Гейченко-бизе ужурашкымын. 15.15 — «Маруси угбай». Уран-чечен фильм. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

Редакторун ораакчымы
К. К. САТ.

агаар

Республикага шомар булуттаар чабас. Хат кошкык. Дүң агарык температуралары 23—28, чамалык черлерде 13—18 градус соор. Хүндө 6—11, чамалык черлерде 2 градус чымыр. 3 градус соор.

Кымыл чап булуттаар. Дүң агарык температуралары 23—25, хүндө 6—8 градус соор.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 28-те

«НАЙИРА»: «Детство Бемби» 12.30. «Неукротимая мария» (2 сериялар) 9.30. 14.00. 17.00. 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Атака» 14.00. 15.50. 17.40. 19.30 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Комсомолец» 9.40. 13.00. «Плюмбум, или Опасная игра» 11.00. 15.00. «Атмос» 17.00. 18.00. 20.40 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Постарайся остаться живым» 14.00. 15.40. 17.20. 19.00 (узаткан) шактарда.

Тес-Хем болгаш Эриэ районнарында тургачы чонун халдыр Күрүнийн ютариу кылыр Самагалдай суурга 1987 чылдын март 1-ден эгелде ажитыныр Тыва АССР-ини Юстиция министрствозу дымалды тур.

Тыва АССР-ини Ном улзүрүр чэр. полиграфия болгаш ном салымны херектерини таалай-биле күрүнө комитетини гилоратчыны. Кызыл Шетиники болгаш Краснояр кууучуу, бажы № 1.

Чыгыш № 3461. ТС-00060.

ХЕРИМНЕР

Шоодуг

шуужуп-ла, шуужуп-ла турар бис.

Ол чорутуусу сөөлүндө бар-ла-бар. Суузуусу «ларгазын дымчыл» байдлага таарыштырган чери база бар. Херимни ужуру чүд дээр, бир катар бистин суузуусу байдла-биле таарыштырар, төп черден толго келсе чүд-дир. Ынчаарга суузуусу дараа, хай бооп хундуг ол аалчынын суу кылып эдертип чораш, бир-ле кыдыг дорттаар орук-ка таарыштырар келеш: «Боже, дарга, боже. Болап дорттап эрте бералдыр» — деп, хайлыг ол херимнер чиринке айттып дүжүрүкшө, чогаалындан кейде боду меней хона берген.

Бистин суузуушта узун кижиниң дөмөк ортуу, чоллак кижиниң курлак шаа хире безерек чаасы херимнер турар база бар.

Оларын чүгө-ле ийик штакет херимнер дээр. Ук херимнери мында олурткан мыкшы-дашты, чечек-чымсык камгалары-биле туруп кылган болганда, олар харын чагайжылдыг херимнери болуп туралар.

Ынчалар-да бистин ол безерек херимнери баян-ымас-ла чүе чок: анайлар, ошкулдер ача халышкы, аас-чедер чере чаш буртулери, амандын чир-бейлери амылалары. Аныктер тавар арта баскы, ошкулдерин арттырар каа сартык будуктары узун дымдары-биле орайы шаап, уу дайнал чиптерлер.

Суузуусу кууучулары мычанаг тегирин баштыг теректер, халыктардан бүткен. Бир-ле катар бистинге хоорай черден сургакчы кичи чедип келеш, кууучу дургаар шойдуп чоруткан тевек баштыг мычанаг айткыш:

— Дуу турар чүд деп мыдыг үштүр боор? Пальма-лар бар? — деп айткан. Оон харын чаштырын билди калып — Силер мычанаг бажындан эвес, а алаандан чүр таару улус-тур силер бар? — деп, чула кыжырган барган чораш.

База бир хайлыг чүе, ча-

гайжылдыгымын ол херимнериниң үргүчү-ле уредик, курук-чирик тургулаарында. Канчалык мычанаг баары? Бир талаада холга элтиг туттунур боорга, ийи талаада, дымчакына тура соп аар, белен боорга. Чүгө тура согар ужурауту? Ынчалар камгалары, оларын корутар дош. Көдө амы-дыралымысты база бир чарылбас кезе митар-ла болгаш. Ам артында оларымн экини-да, черли-да билдимес.

Чамдык сууларда митар мыктыг малдарга дөмөк апарганнар. Оларын олурткан болбас — кижээ хичнээ чедер, адып боолар база болбас дээр. Ыттарыны мычанаг бажы этенин барганнар.

Чагайжылдыгымысты чараш ол херимнериниң бак салымы оң-биле төндөр дээр силер бе? Чок, мыдыг эвес. Оларын таварып турар ам база бир хай тызылган. Чүд ол? Оолдар-дыр ийин, оолдар. Кууучуга бап хал, хойкейле, селемележи ойнаар бистин оолдарымыс. База-ла биеги чан: холга элтиг, мерге дүртүг кыска боорга, туралаан-ла кичи хаймы бирозон тура соп алпар. Ынчамай канчалар, салыктарда, тус чериниң үштүгү комбинатка клошкарлар, мергелер, ойнаар селемележ чидежиг оюн херекселери бар эвес, бар-ла болза, четчир эвес.

Бистин сууларымыс дора-бурт чок оогордартыг. Оларын долгандыр чок-ла болза херимнер, чок-ла болза канчалар каа тургулаар. Оогорду чок-ла болза, куруг чашпаан-ла, канчалар алган олурар улус бар-ла. Канчалар база дым-бүрү боор, канымын-да бар. Оругуг чыраа канчалар, шеттен кылган дес канчалар, чукдуктардан туткан кур канчалар безин бар. Оон агар «техникалык» сөөлүг оңу-биле» туттунган канчалар тургулаар. Ол дорге те-

лефон удамыннар-биле алы-тенинг дузактар бойту тур-рун туткан канчалар-дыр. Ынчалар камгалар оогорду көргө, картоска шөлү эвес, дайны шөлү сагынды-рар, мычанаг сагышка кар-ранчыг, анчым кончуг.

Ол-да канчалар, оон агар хайнак канчалар база бар болгаш. Канчал тыптып кээр? Биеги-ле дорттаар орук дилээр аарыгдыг кижилериниң өрткес-дүшкен черлерини тыптып кээр. Чыраа канчалары олар сым баям, таптап канчалар, а херимнерини канчаларын билбес эвес силер! — тура бериптер ола! Оон-ла ам оогордуг эл-э! канчал-херимни сүтпес эгелээр. Чалар каар. Кылып алдыр-ла, дорттаан үрөш турар. Ам канчалар, ойбак-чирик черлерин ол чартык-чамдык шиферлер-биле, кар-саазын, чуга демилер-биле азы октапкан демилер-оруннар четкилерин-биле дугал эгелээр. Хайнак канчалар мычанаг тыптыр. Ындыг канчаларын колдуунда угаптыр, сагынтыр дээр эл кичи кылтып шыдаар. Чага, шүшпөк кичиге мыдыг харын канчал туруп алары берге-ле мынаан.

Ойбак-чирик турар деп ужуру чок мыдыг херимнери база бар. Оларын көргө, шынап-ла, шиез дег быжыл-лап туруп кылган: баштары безин сүртүгүч сүтүр-сүтүр, а кырын дургаар үш-дүрт каттенинг дузактар база шийгелкен. Ону бо-ларга, оон ээзи кичини шитиде мыгы-ла, «мечке семе-е, шорун» дээр мыкшак. А ол «инжээл» бедик, чага-даймы дорге, каныг-даа узун кичи мырындаа харал шыдаас, сонуурга кичи оон дымдындан баккылап база шыдаас: сыймы, шы-нарлыг ол хире. А эне-не оңу-чүе ол херимнерини шитиде болду эвес. Ын-чал чүм чок дээр: канчалар, канчалар, гаржатар, чунар-бажынар, сөөлүг үе-де харын-даа «шайлар чер» деп алдар артык туудугу-ла тызылган. Ол бүгүчү канчал, канчалар тыптып кел-

АҢНААРЫМНЫ КАГНАНЫМ

Айнаарында аажок хан-дыкшыдыг чорум. Мыйсы-даа, эткин-даа, динчээр-даа үеде олуртумас, албан чо-руп каар турдун.

Айнаарымын канчал каг-намын чуугаалар берин. Ын-чан баштайгы хар чаапкан турган. Дүң ча-ла алдын сарыг арта-шымаа акчайт. Хондур чагаш биче дүң үе-инде аяскаа. Ак-көк дээр-ге алдын хүн хүнөөн үңүр көзөгө, хар канчалары чы-чырыктап турган.

Дарам-биле малчы аал чораш, хал чынып ор бис. Канчалар-ла караам уунче көрө бээримге, аныктаа кон-чуг-ла чедикшен дүктүг дилги күсөлөөн тур. Шы-ламын-ла бардым. (Дарам база аң дээрде тыным садар кичи).

— Монгушечин, дилгини-диним.

— Кайы, кайы? Аа, дуу де? Дүргөн, дүргөн мынар хан! — деп, мындыг.

УАЗ-469 шыдаас эвес. Оруктун аны болуп эй со-кан, тутуш-ла кагдым.

Шору ханы чогаалын ишти-нуу ханкаш, дилгичиниң дүжүн болуп үе халдып келдимес.

Күсөлөөн дилгини оозунга алаакаш, бистин оон үңүз-жопкенин эскербей бар-ган херимни. Ам-на мын-чалы көрө тыртып каап, угап-күт чок пат узунче ужурутуу-ла кагды. Ак-ча-ражы аар! Сактырга кылал чалышп шойдуп бар чыт-кан мыкшак. Аныс черини дескин-даа кончуг. Шык-маар болгаш донча беренин-ден мыдыг бе— машина дүш-пес, кадалбас болган.

Ону чер-даа алыспайн че-

дер чымын чор бис. Бар-ула-биле мынаан дилги са-вап хоюнда аштаан хей чо-лууну кырынга херитен келген хире. Кодам торлаа көргүш-көгүш мынаканаш, тиг-ле кылдым. Карак бо халып орган дилгим жарак бирозон сегирин алды. Кандыг кончуг каппагай амы-тай де. Ол аразында мын-нам тургускаш, үңгөн до-раан сөгөдөктөй ора дүшкөш, шыгап-шыгап чык-ла кыл-дым. Окталдыр майнап бар чораш дилгиге ок кадалы бер-ди. Монгушечиниң өөрүш-кү-манайым чүд дээр.

— Оо, богда, эри-да! Ол болбас ийикке, орук олчазы. Ана хал лег кымыл-дыр— көрөм — деп, дарам аажок аммыраан тур.

Ам топтап көргөн. Ок дил-гини көргөй деггеш, калбак чарынын чара шаап үңе берген. Көүктүг кымы хан чаш ак харда чаштына бер-ген. Окчени ок өдөргө, мыдыг боор.

Чолууну бажы-мойну-биле каттай хаара сегирин хаара, оозу ыш-биле барган херим-ди. Акындаа безин салып четкилөөн. Чиди-чиди хир-дег ак дилгиринде кадалы берген херим.

— Чалык ала моон, өлүр чедип чорашам — деп, дарам мындыг. Ынчаганш хаймып турган калык мыкшак мыт-тыг каткымын-биле — «Мит-мит...» кылдыр каттырган тур. Ыт чок мен.

Өгө-даа келгеш, мыт чок мен. Сагышым саварым.

— Чүгө үңүп-бажым чиде берди? — деп, кадалым ай-тырды.

— Ынакшы бердин бе азы

— деп, баштаганым, шы-нап-ла-биле бидимес чууга-лайш, мөөн карактарымыс шыгелелендир көрүп тур.

Уруг-дарымын өстүрүп бер-ген кадайында агары кымга ынакшымы боор. Сагышка безин кирбес чүе ышкажыл. Орукка чораш дилги та-ваарышканын, чүд болганын аңаа чуугаалар бердим. Ка-раада ам-даа хан-чин апар-ган, акында чип четкилөөн сөөлүг кичини мырып алган дилги ам-даа көстүп турарын билдим.

— Ол-дур. Сөңзө чеже чу-гаалар ийик мен. Тас чүе дүктенгиче, дүктүг чүе та-вааргиче болду ышкажыл. Бистер мыкшак чаш ажы-тол-дуг аматтынар деп аан. Кыш-тап-чайлап чир эвес дээр мыкшак ийик мен чоп—деп, кадалым хымы ханып, билдиң бе дөңнүг хыйлаңы-дыр.

Ам таптыг бодаларымга, дилгиниң чазым-даа эвес чорду. Хүн алдым, тын эр-гим дээр, амдырап-чут-таар дээр чуртталгазымын сөөлүг шыгына чедир дем-сөөлөгүн мычанаг медресе билген мен. Чуртталгазын күжү өлүмдөн артык чораш.